

SZÁDOCZKI VERA

*Menny és pokol képe Kájoni János Cationale
catholicumában**

Minden kor emberét foglalkoztatja, mi lesz vele a halál után, hova kerül, hogy fog az a hely kinézni, mi történik majd ott vele. Nem volt ez másképp a barokk ember életében sem: ezek a kérdések a vallásos élet minden területére beszűrődtek, így olvashatunk prédikációkat, elmélkedéseket, verseket, dialógusokat arról, mi is vár ránk a halálunk után, és természetesen a népének közt is találhatunk több olyat, mely érzékletes képekkel, hasonlatokkal mutatja be az örök boldogságot és a kárhozatot. Ezek célja, hogy az embereket arra sarkallják, hagyjanak fel bűnös életükkel. Teszik ezt egyrészt azzal, hogy az eljövendő boldogsággal, békével és gond nélküli élettel kecsegtetnek, másrészt pedig, hogy az ember által elképzelt legszörnyűbb kínszörnyűbb kínzásokkal és állapotokkal megpróbálják elrettenteni a hívőket a bűntől.

A protestáns felekezetek hamar felismerték a nemzeti nyelvű énekek hasznát a hit terjesztésében, és sürgető feladatnak vélték, hogy magyar nyelvű nyomtatott énekeskönyvet adjanak a nép kezébe, vagy legalábbis a kántorok használatára.¹ Ennek szellemében sorra jöttek létre a nyomdák, amelyek nemzeti nyelvű énekeskönyveket (és bibliákat) nyomtattak a hívek számára. Gálszécsi István (Krakkó, 1536) és Székely István (Krakkó, 1538) műveit több kisebb-nagyobb gyűjtemény követte, például Heltai Gáspáré (Kolozsvár, 1560), Huszár Gálé (Debrecen, 1560) vagy Szegedi Gergelyé (Debrecen, 1562).² Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a katolikusoknak ne lettek volna nemzeti nyelvű énekeik. Voltak, és ezeket fölhasználták a protestánsok is saját énekeik forrásául, de azok kinyomtatására csak igen későn gondoltak.

Első nyomtatott katolikus énekeskönyvünk, a *Cantus catholici* csak 1651-ben jelent meg. Ezt csupán Hajnal Mátyás 1629-es *Jézus szívét szerető szíveknek [...]* című könyvecskéje előzte meg, amely azonban nemcsak énekeket, hanem

* A szerző az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport munkatársa.

¹ Vö. JÉNÁKI Ferenc, *Kájoni János énekeskönyve és forrásai*, Kolozsvár, Magyar Irodalomtörténeti Szeminárium, 1914, 5.

² „...édes Hazámnak akartam szolgálni...”: *Kájoni János, Cationale catholicum*, összeáll. DOMOKOS Pál Péter, Bp., Szent István Társulat, 1979, 59.

imádságokat is tartalmaz. Kájoni János *Cantionale catholicum*a a harmadik, és egyben a legnagyobb gyűjtemény a 17. században.³

Kájoni érdemei felbecsülhetetlenek a 17. századi katolikus népdénekek összegyűjtésében és kiadásában. A ferences szerzetes sokoldalú tehetsége zenei műveltséggel párosult, értett az orgonaépítéshez, játszott orgonán, virginálon, és arra másokat is tanított. Gyűjtött többszólamú egyházi kórusműveket, világi énekeket, táncmuzsikát, magyar, román és cigány népzeneét. Kottás feljegyzései a magyar zenetörténet jelentős emlékei.⁴ Az 1676-ban megjelent *Cantionale catholicum* több mint három évtized gyűjtőmunkájának az eredménye, Csíksomlyón nyomtatták az általa ebből a célból alapított ferences nyomdában.⁵ Kájoni munkája során felhasznált kéziratokat, illetve mindazokat a nyomtatásban megjelent énekeskönyveket – katolikusokat és protestánsokat egyaránt –, melyekhez hozzáférése volt. Ezekről a későbbiekben lesz még szó. Tehát a negyedret alakú *Cantionale* a kor egyik legbővebb énekeskönyve lett 820 énekkel (ebből 560 magyar és 260 latin) 824 lapon.⁶ Kájoni dallammal együtt gyűjtötte az énekeket, amiről a kéziratok gyűjteményei tanúskodnak, de a frissen alapított nyomdában nem volt még hangjegyek szedéséhez szükséges felszerelés, ezért a legtöbb esetben nótajelzéssel látta el az éneket, melyeket Domokos Pál Péter igyekezett megkeresni.⁷ A kötet követi a katolikus énekeskönyvek e korban megszokott felépítését. Egyetlen nyomdai egység, amit a folyamatos ívjelzés és a lapszámozás jelez. A díszes kerettel kiállított címlap szövege általánosságban foglalja össze a gyűjtemény tartalmát, és burkoltan utal annak három fő részére. Az elsőben az egyházi év főbb időszakaira és ünnepeire szerkesztett énekek találhatók adventtől pünkösdig. A második és harmadik részt a főcímlaphoz hasonló, díszes kiállítású ál-címlap vezeti be. A második részben a Szentháromság vasárnapjától az év ünnepeire való, Szűz Máriáról, a szentekről szóló énekek, különféle dicséretes és zsoltárok találhatók, míg a harmadikban a temetésre és a halottaknál való énekek kaptak helyet.⁸ Témánk szempontjából ez utóbbi rész

³ Kájoni gyűjteményének megjelenése előtt Hajnal Mátyás *Szűves könyvecskéjének* már két kiadása volt (1629, 1642), és a *Cantus catholicus*nek is elhagyta a nyomdát a kassai kiadása (1674), bár ez utóbbit nem valószínű, hogy ismerte a ferences.

⁴ *Régi magyar költők tára XVII. század, 15/B: Katolikus egyházi énekek (1660-as, 1670-as évek): Jegyzetek*, írta HOLL Béla, Bp., Akadémiai–Argumentum, 1992, 120. (A továbbiakban: RMKT XVII/15/B).

⁵ DOMOKOS, *i. m.*, 5.

⁶ Vö. JÉNÁKI, *i. m.*, 13; RMKT XVII/15/B, 135–136.

⁷ DOMOKOS, *i. m.*, 134.

⁸ RMKT XVII/15/B, 136.

a legérdekesebb. Több szempont szerint vizsgálhatjuk a *Cationale* túlvilági életről szóló énekeit. Vannak olyanok, amelyek azokat a viselkedési formákat sorolják föl, melyek által a mennybe vagy a pokolba lehet jutni, ezek témánk szempontjából érdektelenek. Másokban a túlvilági élet konkrét képekben jelenik meg. Vannak, melyek azzal foglalkoznak, mi lesz az ember testével a halál után. Egyes énekek az elejétől a végéig az égi boldogságról vagy az örök kárhozatról szólnak, másokban csak utalásszerűen jelennek meg ezek a témák. Ezek közül azokat vesszük most górcső alá, amelyekben a túlvilágról valami konkrét tudunk meg. Az énekek számozásánál a Domokos Pál Péter által összeállított kiadásban szereplő sorszámokat használom. Példáimat a magyar nyelvű énekekből veszem. Természetesen vannak olyan latin nyelvű énekek a kötetben, melyekben olvashatunk a túlvilágról, de ezek mellett általában ott áll a magyar fordítás is. Kivétel ez alól a purgatóriumról szóló ének, erről azonban még lesz szó. Az énekek szövegét és a címeket mai helyesírás szerint írtam át.

A mennyország képe

„Szem nem látta, fül nem hallotta, emberi ész fel nem fogta, amit Isten azoknak készített, akik őt szeretik” – írja Szent Pál.⁹ A halandó embert azonban mégis foglalkoztatja ez az elképzelhetetlen boldogság és gyönyörűség, amelyről pedig maga Jézus is csak példázatokkal, hasonlatokban beszélt. A mennyországról a legtöbb esetben csak érintőlegesen, általános képekben, a *Bibliából* vett leírásokkal szólnak az énekek, mint az a hely, ahol az Atya lakik Jézussal, a szentekkel és az angyalokkal, ahol tündöklés, fényesség uralkodik; itt mindent betölt Isten dicsősége, szüntelenül az ő dicsőítése hallatszik, a mennyország maga az élet, az örökkévalóság boldog ösvénye (pl. a 660., 661., 783., 794., 799. stb. számú énekekben).

Több olyan ünnep is adódott az egyházi év során, amelyek kapcsán a mennyországról lehetett beszélni, prédikálni, és ennél fogva énekelni is. Ilyen volt például Jézus színeváltozásának ünnepe, melyben így szól az énekszerző a „Nagy gyönyörűség az Urat követni” (522.) kezdetű ének 7–8. versszakában:

Szent mindenkoron a kegyelmes Isten,
És szentet kíván, álnokság ott nincsen:
Mennyei mező virágozik ékesen,
Dicsőségesen.

---

⁹ 1Kor 2, 9.

Kristály patakkal folyó ékes vizek,
 Úgy csergedeznek gyémánttal a kövek:
 Úgy örvendeznek a választott népek,
 Lelkekben szépek.

Az ének további részében felsorolja, kik laknak még e helyen: Ábrahám, Sára, a szüzek, hitvallók és mártírok, és felszólít arra, hogy igyekezzünk bemenni e boldog Városba. Jó alkalom volt a mennyországot hirdetni az apostolok, szentek, szüzek ünnepein, ahogy azt az előző felsorolás is mutatja. Több olyan énekkel is találkozunk, amelyben részletezi a szerző, mi vár arra, aki követi az ünnevelt személy példáját. Így „Az Paradicsomnak dicső kútforrása” (505.) kezdetű, apostolokról szóló ének *Ezékiel könyve* alapján ír arról a forrásról, melyből a négy mennyei folyó ered;¹⁰ vagy a Szent Fülöpről és Jakabról szóló énekben (511.) az apostolokat a mennyország virágainak nevezi, zöldellő babéroknek. A „Mennyországnak dicső városa” (574.) kezdetű, szent szüzekről való ének is hosszasan sorolja, milyen jutalmat remélhetünk, ha úgy élünk, mint azok a szűz leányok, akiket aztán az ének második felében sorra is vesz az erényeikkel együtt:¹¹

Mennyországnak dicső városa,
 Ki vagy szentek lakóháza,
 Úr Istennek édes hajléka,
 Paradicsomnak sátora.

E szent várost csudálatosnak,
 Szent János mondja drágának,
 Tündöklőnek és csillagzóznak,
 Szent Dávid mondja boldognak.

[...]

E Városban félelem nincsen,
 Éhség és szomjúság nincsen,

¹⁰ Ez 47.

¹¹ Noha a cím szerint szent szüzekről szóló ének, a kántorok más szentek ünnepén is énekelhették a megfelelő rész megváltoztatásával. Vö. *Régi magyar költők tára XVII. század, 7: Katolikus egyházi énekek 1608–1651*, s. a. r. HOLL Béla, Bp., Akadémiai, 1974, 162. sz. jegyzet (továbbiakban RMKT XVII/7). Az ének korábban a *Petri András-énekeskönyvben* (1630–1631) szerepel.

Fertelmesség, búbanat nincsen,
De csak boldogság, s az Isten.

Láthatjuk, hogy nemcsak a pozitív, örömteli dolgok felsorolásával igyekszik leírni az ottani állapotokat szintén Szent János nyomán,¹² hanem azoknak a dolgoknak a hiányával is jellemez, mint az éhség, félelem, bánat, amelyek a földi életben kínozzák az embereket.

Szűz Mária, a mennyország királynéja. E kép alapján joggal feltételezhetjük, hogy a Mária-énekekben találhatunk olyan leírásokat, amelyek a mennyországot valamilyen módon jellemzik. Kájoni a Mária-kegyhelyéről mind a mai napig jól ismert csíki kolostorban, Csíksomlyón élte élete egy részét, ezért is lehetséges, hogy közel száz ének szerepel a Mária-énekek címmel jelzett részben (407–501.), és természetesen szép számmal találunk a Szűzanyáról szóló énekeket más ünnepekhez kapcsolódva is (pl. advent, karácsony). Ilyen képekkel jellemzik ezekben Máriát: mennyország vigassága, egek szép csillaga, mennyben tündöklő fényes tűz, mennyei virágszál, mennyei szép rózsza, aki Jézus trónja mellett ül. A „Feltámadt az új örömnapp fénye” (492.) kezdetű Kisboldogasszony napjára való ének leírja, micsoda ünneplés volt a mennyben Mária születése napján:

Teljes az ég új dicséretekkel,
Zeng az egész föld víg énekekkel,
A szent angyalok nagy seregekkel,
Hirdetnek már békességet nagy ígéretekkel.

Mária mennybemenetelének ünnepére is mennyországos éneket ajánl a szerző „Felvitetett magas Mennyországba” (490.) kezdettel. A Máriát dicsérő énekekben a versszerző felhasznál a liturgikus szövegből több bibliai idézetet és a középkori költészetből vett hagyományos képet.¹³ Ezek mellett azonban azt is leírja, hová vitetett a Szűz:

Szent Atyjának fényes Udvarában,
Felső Sion drága Városában,
Dicsőséges szép Palotájában,
Már béviszi nagy vigasságban.

---

¹² Jel 20–21.

¹³ RMKT XVII/7, 204. sz. jegyzet.

Az életnek belső rekesziben,
Szeretnek édes kebeliben,
Nagy gyönyörűségek bőségiben,
Maga mellé ülteti székiben.

[...]

Felöltözött vont arany szoknyában,
Különb színű drága szép formában,
Angyali kar felett méltóságban,
Emeltetett fel nagy asszonyságban.

A kötet második részének külön-különféle énekek jelzésű fejezetében több mennyországról szóló éneket is találunk. Ezeknél nem jelöli meg Kájoni, milyen alkalmakkor lehet énekelni őket. Közülük egyet emelnék ki, a „Hallgassátok meg, drága voltáról szólok mennyországnak” (661.) kezdetűt. Címe: *Szent János látása*, és valóban a *Jelenések könyvét* verseli meg 22 versszakban.

Hallgassátok meg, drága voltáról szólok mennyországnak,
Kiből megértsék minden nemzetek, kik világon vannak,
Mely szép, mely drága, s akik elvesztik, bánkódnia fognak.

Részletesen leírja a mennyei Jeruzsálemet, annak méreteit, tornyait, kapuit, a benne uralkodó fényességet, a négy folyót, minden bánat és jajgatás hiányát a *Jelenések könyve* alapján,¹⁴ majd sorra veszi, kik kerülhetnek be ebbe a mennyei boldogságba, és mivel lehet elérni, hogy valakit örökre kizárjanak onnan. Figyelmeztet az ördög csalárdságaira, és hogy küzdenünk kell ellene.

A halotti énekek közül is csupán egyet emelnék ki, mely latin eredetijével együtt szerepel a kötetben: az „Ad perennis vitae fontem” – „Az örökké élő kutat” (796–797.) kezdetűt. Címe: *De coelesti gloria. A mennyei boldogságról. Hymnus Petri Damjani*. A latin vers középkori eredetű, a hagyomány alapján tulajdonítható Petrus Damianus kamalduli szerzetesnek, aki jól ismerte, és forrásként használta Szent Ágostonnak a mennyei Jeruzsálemről és a paradicsomi boldogságról írt traktátusait, melyek szintén a *Jelenések könyvére* épülnek.¹⁵ 20 versszakon keresztül érzékletes módon vezet minket körbe az ének a mennyországban, ahol nincs Nap és nincs Hold, mert Isten jelenléte ragyog be mindent,

¹⁴ Jel 21, 9–27.

¹⁵ RMKT XVII/7, 62. sz. jegyzet.

és a szentek is fénylenek, mindenhol arany paloták csillognak, és gyémánt utcákon járhatunk; ahol nincs hőség és fagy, hanem örök tavasz uralkodik, minden illatozik, és szüntelen ének hallatszik.

A tisztító tűz

A tisztító tűzről jóval kevesebb szó esik az énekekben, mint a mennyről vagy a pokolról. A Mária-énekek utolsó darabja a kötet egyetlen purgatóriumról szóló éneke: „Languentibus in Purgatorio” (501.) kezdettel. A népének nyelve latin, és nem is áll mellette magyar fordítás. Már a cím is elárul néhány dolgot a purgatóriumról: *Prosa ad B. Virginem Mariam pro animabus Purgatorii*. Mindannyiunk feladata, hogy a tisztítóhelyen szenvedőkért imádkozzunk, és ebben segítségünk lehet a Szűzanya. Magáról a tisztítóhelyről nem beszél olyan bőségesen, mint ahogy azt a mennyről tette, vagy ahogy majd a pokolnál látni fogjuk. Anynyit azonban megtudhatunk róla, hogy ott is a pokolhoz hasonló tűzben kell szenvednie az ide jutott lelkeknek. Itt tisztulnak bűneiktől, bágyadnak, szenvednek, de innen legalább van szabadulás.

Languentibus in Purgatorio,
Qui purgantur ardore nimio,
Et torquentur sine remedio,
Subveniat tua compassio. O Maria.

A vers többi versszakában pedig Máriához könyörög, aki mindenki számára ki tudja eszközölni a hathatós segítséget.

A pokol

A pokol képe a legtöbb énekben párhuzamosan szerepel a mennyország képével, mint annak ellenpontja: ha a jóra törekszik az ember, a mennybe kerül, ha gonoszságot cselekszik, elkárhozik. De mit is jelent ezen énekek szerint a kárhozat? A párhuzamos szerkesztést jól nyomon lehet követni az „Oh, te ember Istennek teremtett állatja” (660.) kezdetű ének 5–6. versszakában:

A Mennysországban a szentek, mint a nap fénylenek,
Tündöklő koronában, vigasságban ének,
Mindenkor az Istenre nagy örömmel néznek,
Angyali társaságban mindörökké léznek.

A kárhoztak pediglen pokolban égnek,
 Véghetetlen tűz lángban nagy erősen égnek,
 Sok rút undok férgektől szüntelen étetnek,
 Mindörökkön örökké gyötrelemben élnek.

Ahogy a mennyről szóló versszak összefoglalja, amit az előbbieken kifejtettünk, úgy a pokolról szóló strófa is folyton visszatérő képekkel festi meg a kárhozatot: sötétség, végtelen tűz, és az embereket férgek rágják. Ami ebben az állapotban a legszörnyűbb, hogy örökké tart. A 15 versszakos ének bokorrímes, de csak ennél a két versszaknál fordul elő, hogy ugyanazon a hangon csendül össze, tehát rímel egymással a fénylenek – égnek, élnek – égnek stb., ezzel is tovább erősítve a két állapot közti ellentétet. A többi vers is hasonló jelzőkkel írja le a poklot: ott gyötördés és kín van, itt élnek az ördögök, akik kínozzák az embert, és összeláncolva tartják a kárhozottakat, mindenhol jajgatás, sírás, rívás és fogsikorgatás hallatszik, valamint átkozódás a dicsőítés helyett.

Egyetlen ének szól elejétől a végéig a poklóról, az „Oh, bűlátott, sok kín vallott gyarló testem” kezdetű. Sok szempontból érdekes ez a 35 versszakos költemény, melynek címe *Infernus. Pokol. A gazdag siralma*, ezért nézzük meg részletesebben is. Kézíratos változata szerepel a Kájoni által összemásolt latin–magyar versgyűjteményben – az abban szintén meglévő *Comico-Tragoedia Scena secunda* negyedik actusából vette ki.¹⁶ Nem más ez, mint a gazdag siralma a bibliai szegény Lázár és a gazdag ember történetét feldolgozó műből.¹⁷ A Lázár-történet (részben a haláltánc-énekek ihletésével) a reneszánsz korban moralitás formájában bukkan föl. Először Zürichben jelent meg nyomtatásban. Kezdetben latinul adták elő, de megszólalt nemzeti nyelven, sőt hamarosan eljutott a parasztság körébe is. Magyarországon először 1646-ban jelent meg a *Comico-tragoedia* Nagyváradon.¹⁸ Három versszak bevezetés után érzékletes képekkel, hosszan ecseteli, hogy az egyes testrészekkel mi történik a pokolban (4–11. vsz.). Ízelítőként álljon itt néhány ezekből:

¹⁶ KÁJONI János, *Latin–magyar versgyűjtemény (Hymnarium)*, 1659–1677, 87–88. A *Hymnarium* lelőhelye és jelzete: Csíksomlyói Ferences Kolostor Könyvtára, A V 3/5250; JÉNÁKI, *i. m.*, 29, 52–53.

¹⁷ Lk 16, 19–31.

¹⁸ Vö. a *Magyar katolikus lexikon* 'Lázár' szócikkével: *Magyar katolikus lexikon*, főszerk. DIÓS István, szerk. VICZIÁN János, VII, Bp., Szent István Társulat, 2002, 692–693.

Áspis kígyók, s rút skorpiók ujjaimot
Szopogatják, s úgy faldossák karjaimot,
Nagy viperák, mint egy kutyák, mind elrágta ajakimot.

[...]

Felbárdolták, mészárolták derekamat,
Ellyuggatták, s elfurdalták oldalimat,
Ketten ketté szakasztották, s felosztották lábaimat.

Négygé vágta, nyársra vonták én szívemet,
Mind egy cseppig el-kiszítták én véretem,
Elfaggatták, törték, marták gyenge piros szép színemet.

Parázsával töltötték meg a szájamot,
Jaj, nem szánták, tűzre hányták a májamot,
Serpenyőben olvasztották, s felforralták a hájamot.

Miután kínjait felsorolta, azon kesereg (12–22. vsz.), hogy ez az állapot örökké fog tartani, és nem hozhat semmi enyhülést, nincs reménység.

Mert örökkön mind örökké lesz kínzásom,
Soha nem lesz innét nékem távozásom,
S bár úgy lenne, csak lehetne sok kínokban kimúlásom.

Bűneinek lajstroma a következő 11 versszak (23–33.), átkozza azokat a dolgokat, embereket, tetteket, melyek ide juttatták. Jobb lett volna, ha meg sem születik, vagy még egészen kicsi korában meghal. Végül a 34–35. versszakban kimondja, hogy Isten imádása az egyetlen út, mely a boldogsághoz vezet, e nélkül minden hiábavaló.

A képek, amelyekkel a vers él, sokkal inkább illenek egy színdarabhoz, dialógushoz vagy látomáshoz, mint népénekhez. A látomás a középkortól kezdve igen kedvelt műfaj volt, melyben a halál utáni kínok kerültek előtérbe, és testet öltött bennük az ördög. Tulajdonképpen tanító célzatú művekről van szó, amelyek a bűn nélküli életre kívánnak nevelni, de a tanítás eltörpül a képek mellett.¹⁹ Magyarországon legjobb példa erre Tar Lőrinc pokoljárása, Heltai Gáspár vagy Bornemisza Péter ördöghistóriái és Nyéki Vörös Mátyás *Dialogusa*, illetve a most tárgyalt *Comico-Tragoedia*. Érdeemes mindehhez megemlíteni, hogy

---

¹⁹ TAKÁCS Izabella, *Nyéki Vörös Mátyás Dialogusának értelmezése*, Létünk, 2007/4, 131–132.

a *Hymnarium*ban néhány lappal később, a halottas énekek közt olvasható Nyéki *Dialogusa* is. És míg a *Comico-Tragoedia* a vegyes énekek címszó alatt szerepel a kézirat gyűjteményben, addig a temetési énekek közé került a *Cantional*ban is. Nótajelzéssel is ellátta Kájoni, noha az eredeti változatot valószínűleg nem énekelték. A „Reménységem nincs már nékem” kottájára ajánlja, amely a *De-ák-Szentes kézirat*ból ismert.²⁰ Ezt az éneket azonban a székely nép énekelte, iskoladrámaként házról házra járva elő is adták, húshagyó kedden pedig egyenesen elvárták a kántoroktól, hogy a mise alatt ezt énekeljék.²¹

Összegzés

A 17. század legterjedelmesebb énekeskönyve számos olyan éneket tartalmaz, melyekben a túlvilág jelenik meg. A mennyországot legtöbbször a *Bibliából* vett képekkel jelenítik meg, elsődleges forrásuk a *Jelenések könyve*. Felhasználtak továbbá a középkori Mária-hagyományból és a szentek életéből vett képeket. A pokol leírásánál is megtalálhatjuk a *Szentírásból* vett leírásokat, de itt tágabb teret engedtek az énekszerzők a fantáziának. Több alkalommal támaszkodnak a középkorban virágzó látomásos irodalom elemeire, amely műfaj a barokk mozgalmasságot, látványosságot, díszítettséget kedvelő korszakában is igen népszerű volt. Összefoglalásként álljon itt egy táblázat, amiben kiemelem a fontosabb, túlvilági életről valamit mondó énekeket, jelezve, hogy a menny, a pokol vagy mindkettő szerepel-e az adott énekben. A Mária-énekek és a szentek életéről szóló énekek közül csak azokat említem, melyekről a dolgozatban is szó volt. Az énekek nagyobb része a *Cantionale* harmadik részéből, a temetési és halottas énekek közül való. Nyilvánvalóan azért, mert egy-egy haláleset szolgáltatja a legjobb indokot arra, hogy a túlvilágról essen szó. Akár úgy, hogy a halott búcsúzik, akár őt búcsúztatják, akár a gyászoló egybegyűlteket figyelmeztetik, hogy jámborabb életet éljenek, ha el akarják kerülni a kárhózatot, és be szeretnének jutni az örök boldogságba. Igyekeztem feltérképezni, hol találhatóak meg még ezek az énekek, főleg a *Cantionale catholicum*mál korábbi forrásokban, illetve hogy van-e modern szövegkiadásuk az adott énekeknek. Az adatokat a modern szövegkiadások jegyzeteiből vettem, a *Régi magyar költők tára XVII. század* sorozatban megjelent 15/B kötetnek Kájoni énekeskönyveiről szóló jegyzeteiből, illetve Domokos Pál Péter kötetéből.

²⁰ DOMOKOS, *i. m.*, 1271.

²¹ *Uo.*, 114.

Incipit	Menny Tisztítóhely Pokol	Lapszámok és sorszámok ²²	Egyéb meg- jelenés/ szerzőség	Kiadás
Felvitetett magas Mennországba	M	<i>Domokos</i> , 490 <i>Cationale</i> , 414 <i>Cantus</i> , 107	<i>Pécsi ék.</i> , 31b.	RMKT XVII/7. 204.
Feltámadt az új örömnapp fénye	M	<i>Domokos</i> , 492 <i>Cationale</i> , 417 <i>Cantus</i> , 110	<i>Pécsi ék.</i> , 38b	RMKT XVII/7. 205.
Languentibus in Purgatorio	T	<i>Domokos</i> , 501 <i>Cationale</i> , 428		
Az Paradicsomnak dicső kútforrása	M	<i>Domokos</i> , 505 <i>Cationale</i> , 432	<i>Pécsi ék.</i> , 111a.	
Nagy gyönyörűség az Urat követni	M	<i>Domokos</i> , 522 <i>Cationale</i> , 446		
Mennországnak dicső városa	M	<i>Domokos</i> , 574 <i>Cationale</i> , 489	<i>Petri András- ék.</i> , 112a	RMKT XVII/7. 162.
Oh te ember, Isten- nek teremtett állatja	M, P	<i>Domokos</i> , 660 <i>Cationale</i> , 554		

²² A Domokos Pál Péter-féle kiadás (sorszám) = *Domokos; Cationale catholicum*, 1676 (lapszám) = *Cationale; Latin-magyar versgyűjtemény* (lapszám) = *Hymnarium; Cantus catholici*, 1651 (lapszám) = *Cantus*.

Hallgassátok meg, drága voltáról szólok mennyszágnak	M	<i>Domokos</i> , 661 <i>Cantionale</i> , 555	<i>Boroszlói kézirat</i> , 30r	RMKT XVII/7. 208.
Ez világnak fényes- sége	M	<i>Domokos</i> , 671 <i>Cantionale</i> , 562		
Szükség megtudnunk hű keresztyének	M, P	<i>Domokos</i> , 673 <i>Cantionale</i> , 565		
Ily nagy útra indul ember, hogy születik	M, P	<i>Domokos</i> , 758 <i>Cantionale</i> , 673		
Már elmegyek az örömben	M	<i>Domokos</i> , 766 <i>Cantionale</i> , 685	<i>Keresztyéni isteni dicsére- tek</i> , 321	
Cur mundus militat, sub vana gloria	M	<i>Domokos</i> , 767 <i>Cantionale</i> , 686 <i>Hymnarium</i> , 676 <i>Cantus</i> , 248		
Mit bízik e világ ő álnokságába	M	<i>Domokos</i> , 768 <i>Cantionale</i> , 687 <i>Hymnarium</i> , [677] <i>Cantus</i> , 249	<i>Szűves köny- vecske</i> , 188	
Szomorú a halál a gyarló embernek	M	<i>Domokos</i> , 783 <i>Cantionale</i> , 707 <i>Hymnarium</i> , 797	<i>Szoszna Deme- ter-ék.</i> , 27	RMKT XVII/8. 60.
Mindnyájan, ki jelen vagytok	M	<i>Domokos</i> , 791 <i>Cantionale</i> , 722	<i>Szoszna Deme- ter-ék.</i> , 27 ÁCS Mihály, <i>Zengedező</i> <i>manuscriptum</i>	

Oh mely félelem és rettegéssel lesz a nagy ítélet	M, P	<i>Domokos</i> , 794 <i>Cationale</i> , 726 <i>Cantus</i> , 244		RMKT XVII/7. 217.
Oh bú látott, sok kínt vallott gyarló testem	P	<i>Domokos</i> , 795 <i>Cationale</i> , 729 <i>Hymnarium</i> , 87		
Ad perennis vitae fontem mens sitiviti arida	M	<i>Domokos</i> , 796 <i>Cationale</i> , 733 <i>Hymn.</i> , 758 <i>Cantus</i> , 222		RMKT XVII/7. 67. jegyzete
Az örökké élő kutat száraz szív szomjúhozza	M	<i>Domokos</i> , 797 <i>Cationale</i> , 734 <i>Hymn.</i> , (758) <i>Cantus</i> , 224	<i>Szíves könyvecske</i> , 173	RMKT XVII/7. 67.
Homo Dei creatura	M, P	<i>Domokos</i> , 798 <i>Cationale</i> , 736 <i>Hymnarium</i> , 719 <i>Cantus</i> , 227		RMKT XVII/7. 70. jegyzete
Ember Isten alkotmánya	M, P	<i>Domokos</i> , 799 <i>Cationale</i> , 739 <i>Cantus</i> , 330	<i>Szíves könyvecske</i> , 202	RMKT XVII/7. 70.